

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ЯК СКЛАДОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РІВНЯ ВИРОБНИЦТВА

У статті розглянуті основні питання дослідження ефективності управління оборотними коштами на хлібопекарських підприємствах в сучасних умовах господарювання. Розглянуто структуру та динаміку оборотних коштів за елементами і джерелами формування на цих підприємствах, визначено їх вплив на організаційно-економічний рівень виробництва.

Basic problems of increasing the efficiency of management circulating assets on bakery enterprises in the modern terms of management are considered in the article. A structure and dynamics of circulating assets is resulted by the elements and forming sources on these enterprises, their influence on the organizationally economic level of the production is assured.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови господарювання промислових підприємств, зокрема хлібопекарських, потребують змін у підходах до управління оборотними коштами з метою підвищення ефективності функціонування виробництва. Оборотні активи являють собою найбільш мобільну частину фінансових ресурсів. Специфікою діяльності хлібопекарських підприємств є значні обсяги споживання оборотних коштів. Недостатня кількість оборотних коштів призводить до того, що підприємство не може розрахуватися з контрагентами, тобто втрачає платоспроможність, що в свою чергу знижує конкурентоспроможність. З іншого боку надмірна кількість оборотних коштів веде до втрати прибутку, який можна отримати від вкладання тимчасово вільних грошових коштів в прибуткові інструменти фінансового ринку. Все це зменшує ефективність його функціонування.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Сучасні тенденції розвитку національної економіки та дослідження тих багатогранних процесів, що відбуваються, дозволяють зробити висновки про те, що незважаючи на численні дослідження з огляду підвищення ефективності діяльності підприємств, зокрема управління оборотними коштами, існує багато питань, що потребують фундаментальних досліджень.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить про те, що в економічній науці досліджуються окремі питання управління оборотними коштами в фінансово-кредитних установах, на підприємствах торгівлі і будівництва [1, с.184-189, 2, с.377-381], сільськогосподарських підприємствах [3, с.50-54].

Що ж стосується виробничих підприємств, то такі дослідження на сьогодні практично не проведені. Також потрібно відзначити, що найширше у вітчизняній економічній літературі висвітлені питання планування оборотних коштів, під яким довгий час розуміли нормування різних елементів оборотних фондів [4, с. 154-158].

До того ж основним об'єктом управління серед різних елементів оборотних коштів тривалий час були виробничі запаси. Тому основні методи управління стосувалися оптимізації товарно-матеріальних цінностей. Методики нормування, що застосовувалися, не повною мірою відповідали динамічним системам функціонування, тобто тим умовам господарської діяльності, що реально мали місце в той чи інший момент планового періоду.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними питаннями загальної проблеми є відсутність сучасного системного аналізу оборотного капіталу в переробних галузях, зокрема хлібопекарській. В роботах не розглянуті питання

місця та ролі оборотних коштів в підвищенні організаційно-економічного рівня виробництва та підприємства у цілому.

Постановка завдання. Провести аналіз складу і структури оборотних коштів хлібопекарської галузі, на підставі якого встановити кореляційну залежність між джерелами фінансування оборотних коштів та їх структури з одного боку, та ефективністю їх використання та впливу на організаційно-економічний рівень виробництва – з іншого боку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура оборотних коштів характеризується співвідношенням окремих елементів у загальному її обсязі, яке виражається у відсотках. Ця структура може бути дуже різною залежно від галузі, до якої належить підприємство, але в цілому по промисловості теоретично 2/3 оборотних коштів повинно авансуватися в оборотні фонди, а 1/3 – у фонди обігу [5, с.145].

Коли таке співвідношення змінюється, то наслідки можуть бути різні. У разі, збільшення оборотних фондів може призвести до зниження ефективності їх використання, зростання терміну оборотності. Розглядаючи оборотні кошти з точки зору джерел їх формування, можна зробити такі висновки для сучасних умов.

Відсутність власних оборотних коштів потребує залучення кредитів, сплати відсотків за його використання, що збільшує витрати та собівартість продукції. В сучасних умовах кредити дуже дорогі, але їх надають не всі банки, які в умовах кризи різко зменшили обсяги кредитування із-за ризиків неповернення кредитів. Тому питання співвідношення власних і залучених оборотних коштів має практичне значення для прийняття рішень управління оборотним капіталом.

В таблиці 1 надамо розгорнуту структуру та динаміку оборотних активів за елементами семи різних хлібопекарних підприємств України, які ми далі проаналізуємо [6]. Специфікою хлібопекарних підприємств є відсутність у більшості витрат майбутніх періодів та незавершеного виробництва. Якщо ж такі елементи присутні, то їх частка в загальній сумі оборотних коштів дуже мала. В нашому прикладі мають незавершене виробництво у розміру 429,6 та 794,5 тис.грн тільки ВАТ «Київхліб» та ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат» 1,6 та 0,5 тис.грн, що відповідно в структурі оборотних коштів складає: 0,7 – 1,2% та 0,5 – 0,1%.

Розглянувши абсолютні значення окремих елементів оборотних коштів великих та середніх підприємств, необхідно прийняти до уваги те, що великі суми заборгованості із внутрішніми розрахунками: на ВАТ «Київхліб» вони збільшились з 11215,3 тис. грн до 16062,3 тис.грн, на ВАТ „Одеський коровай” з 79823,3 тис. грн до 111114,0 тис. грн, що складає відповідно від 33,6 % до 17,9 % та від 64,1 % до 77,1 % оборотних коштів. За даними таблиці 2 можна проаналізувати структуру оборотних активів на хлібопекарних підприємствах. Так, можна бачити, що на кожному підприємстві своя структура. Наприклад, тільки на підприємстві ВАТ «Стрійський хлібокомбінат» в структурі спостерігається наявність поточних фінансових інвестицій і частка їх становить 2,6 % в 2006 році та 3,5 % в 2007 році. В той же час векселі одержані спостерігаються лише на підприємстві ВАТ «Одеський коровай». Їх частка становить 15,7 % у 2006 році і 2,6 % у 2007 році. Незавершене виробництво спостерігається на ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат» та ВАТ «Київхліб». Його частка становить у 2006 р. – 0,5 % і 0,7%, а в 2007 р – 0,1 % та 1,2 % відповідно.

Таблиця 1

Склад оборотних активів за елементами на хлібопекарних підприємствах за балансом, тис.грн

Найменування підприємства	Рік	Виробничі запаси	Незавершене виробництво	Готова продукція	Товари	Векселі одержані	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Дебіторська заборгованість за розрахунками:		Інша поточна дебіторська заборгованість	Поточні фінансові інвестиції	Грошові кошти та їх еквіваленти	Інші оборотні активи	Оборотні активи, всього
								з бюджетом	із внутрішніх розрахунків та інші					
ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат»	2006	54,5	1,6	0,0	82,3	0,0	167,8	0,0	0,0	12,1	0,0	2,1	0,0	320,4
	2007	55,7	0,5	0,0	47,0	0,0	168,3	0,0	0,0	13,6	0,0	202,2	0,0	487,3
ВАТ «Тулчинський хлібокомбінат»	2006	309,4	0,0	119,1	43,7	0,0	171,1	1,0	0,0	31,3	0,0	74,9	15,8	766,3
	2007	259,2	0,0	94,2	43,0	0,0	254,7	0,0	0,0	62,0	0,0	8,7	20,6	742,4
ВАТ «Стрійський хлібокомбінат»	2006	83,6	0,0	0,0	52,0	0,0	537,7	3,6	589,2	48,1	35,5	20,9	0,0	1370,6
	2007	17,9	0,0	0,0	52,0	0,0	615,5	4,4	184,2	139,5	36,9	6,6	0,0	1057,0
ВАТ «Донецький хлібокомбінат»	2006	1679,3	0,0	12,2	37,9	0,0	612,6	47,6	181,1	111,2	0,0	271,2	94,0	3047,1
	2007	1654,6	0,0	5,9	57,1	0,0	740,9	5,0	413,4	115,5	0,0	374,1	96,4	3462,9
ВАТ «Полтавський хлібокомбінат»	2006	726,1	0,0	4,2	8762,4	0,0	675,8	133,8	48,0	1910,9	0,0	265,2	20,5	12546,9
	2007	1074,9	0,0	0,0	7581,0	0,0	4857,7	41,2	330,3	257,9	0,0	144,3	31,1	14318,4
ВАТ «Чернігівський хлібокомбінат»	2006	1659,3	0,0	12,9	2173,9	0,0	6514,7	0,1	0,0	10893,5	0,0	409,4	935,7	22599,5
	2007	2390,3	0,0	25,9	33,9	0,0	1933,4	0,0	2686,5	5386,9	0,0	673,4	421,9	13552,2
ВАТ «Київхліб»	2006	19641,9	429,6	1448,0	557,1	0,0	11215,3	1552,3	20301,1	1303,2	0,0	2775,0	1110,5	60334,0
	2007	23009,2	794,5	1575,0	419,0	0,0	16062,3	1929,4	11740,7	5186,5	0,0	3597,7	1447,0	65761,5
ВАТ «Одеський коровай»	2006	3834,0	0,0	12,9	4018,1	19480,0	2728,0	1255,8	79823,3	11066,3	0,0	2244,2	0,0	124462,6
	2007	5357,2	0,0	9,1	1622,2	3807,0	4643,7	437,0	111114,0	7877,9	0,0	9207,3	148,7	144224,1

Таблиця 2

Структура оборотних активів за елементами на хлібопекарних підприємствах, %

Найменування підприємства	Рік	Виробничі запаси	Незавершене виробництво	Готова продукція	Товари	Векселі одержані	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Дебіторська заборгованість за розрахунками:		Інша поточна дебіторська заборгованість	Поточні фінансові інвестиції	Грошові кошти та їх еквіваленти	Інші оборотні активи	Оборотні активи, всього
								з бюджетом	із внутрішніх розрахунків та інші					
ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат»	2006	17,4	0,5	0,0	25,2	0,0	52,4	0,0	0,0	3,8	0,0	0,7	0,0	100,0
	2007	11,7	0,1	0,0	9,5	0,0	34,5	0,0	0,0	2,8	0,0	41,4	0,0	100,0
ВАТ «Гульчинський хлібокомбінат»	2006	40,4	0,0	15,5	5,7	0,0	22,3	0,0	0,0	4,2	0,0	9,8	2,1	100,0
	2007	34,8	0,0	12,7	5,8	0,0	34,3	0,0	0,0	8,4	0,0	1,2	2,8	100,0
ВАТ «Стрійський хлібокомбінат»	2006	6,1	0,0	0,0	3,8	0,0	39,2	0,3	43,0	3,5	2,6	1,5	0,0	100,0
	2007	1,7	0,0	0,0	4,9	0,0	58,2	0,4	17,4	13,2	3,5	0,7	0,0	100,0
ВАТ «Донецький хлібокомбінат»	2006	55,1	0,0	0,4	1,2	0,0	20,1	1,6	5,9	3,6	0,0	8,9	3,2	100,0
	2007	47,8	0,0	0,2	1,6	0,0	21,4	0,1	11,9	3,3	0,0	10,8	2,9	100,0
ВАТ «Полтавський хлібокомбінат»	2006	5,8	0,0	0,0	69,8	0,0	5,4	1,1	0,4	15,2	0,0	2,1	0,2	100,0
	2007	7,5	0,0	0,0	52,9	0,0	33,9	0,3	2,3	1,8	0,0	1,1	0,2	100,0
ВАТ «Чернігівський хлібокомбінат»	2006	7,3	0,0	0,1	9,6	0,0	28,8	0,0	0,0	48,2	0,0	1,8	4,2	100,0
	2007	17,6	0,0	0,2	0,3	0,0	14,3	0,0	19,8	39,7	0,0	5,0	3,1	100,0
ВАТ «Київхліб»	2006	32,6	0,7	2,4	0,9	0,0	18,6	2,6	33,6	2,2	0,0	4,6	1,8	100,0
	2007	35,0	1,2	2,4	0,6	0,0	24,4	2,9	17,9	7,9	0,0	5,5	2,2	100,0
ВАТ «Одеський коровай»	2006	3,1	0,0	0,0	3,2	15,7	2,2	1,0	64,1	8,9	0,0	1,8	0,0	100,0
	2007	3,7	0,0	0,0	1,1	2,6	3,2	0,3	77,1	5,5	0,0	6,4	0,1	100,0

Максимальну частку в структурі оборотних активів виробничі запаси займають на підприємстві ВАТ «Донецький хлібокомбінат» (55,1 % в 2006 р. та 47,8 % в 2007 р), найменшу – на ВАТ «Стрійський хлібокомбінат» (6,1% в 2006 р. та 1,7 % в 2007 р.) та на ВАТ Одеський коровай» (3,1 % в 2006 р. та 3,7 % в 2007 р.)

Найбільшу частку готової продукції має ВАТ «Тулчинський хлібокомбінат» – 15,5 % в 2006 р. та 12,7% в 2007 р., по товарах – ВАТ «Полтавський хлібокомбінат» – 69,8 % в 2006 р. та 52,9 % в 2007 р.

По дебіторській заборгованості за товари, послуги, роботи максимальну частку мають ВАТ «Стрійський хлібокомбінат» (58,2% в 2007 р) і ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат» – 52,4 % в 2006 р. Адже мінімальну частку в обох роках має ВАТ «Одеський коровай» – 2,2% і 3,2 % відповідно у 2006 р та в 2007 р.

Частка дебіторської заборгованості по розрахункам із бюджетом не перевищує 3 відсотків (ВАТ «Київхліб»).

Частка грошових коштів та їх еквівалентів коливається від 0,7 % до 41,4 % всі значення належать ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат»).

Таким чином можна зробити висновки, що на кожному з підприємств проводиться своя політика щодо використання та управління оборотними коштами.

В таблиці 3 надамо узагальнюючу структуру в розрізі об'єкта авансування оборотних коштів та її взаємозв'язок між тривалістю одного обороту оборотних коштів.

Таблиця 3

Структура оборотних активів за об'єктами авансування, %

Найменування підприємства	2006 рік			2007 рік		
	Частка оборотних фондів	Частка фондів в обігу	Тривалість одного обороту, дні	Частка оборотних фондів	Частка фондів в обігу	Тривалість одного обороту, дні
ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат»	17,9	82,1	93,7	11,8	88,2	221,1
ВАТ «Тулчинський хлібокомбінат»	40,4	59,6	28,3	34,8	65,2	37,8
ВАТ «Стрійський хлібокомбінат»	6,1	93,9	418,4	1,7	98,3	284,6
ВАТ «Донецький хлібокомбінат»	55,1	44,9	27,4	47,8	52,2	29,2
ВАТ «Полтавський хлібокомбінат»	5,8	94,2	127,7	7,5	92,5	101,2
ВАТ «Чернігівський хлібокомбінат»	7,3	92,7	130,3	17,6	82,4	75,3
ВАТ «Київхліб»	33,3	66,7	33,6	36,2	63,8	33,7
ВАТ «Одеський коровай»	3,1	96,9	231,4	3,7	96,3	294,9

За даними таблиці 3 можна зробити висновки, що в теперішніх умовах господарювання значна частина оборотних коштів промислових підприємств, зокрема

хлібопекарних, існує в формі фондів обігу, що є неправильним. На ВАТ «Стрійський хлібокомбінат», ВАТ «Полтавський хлібокомбінат», ВАТ «Чернігівський хлібокомбінат» та ВАТ «Одеський коровай» ці частки становлять більше 90 відсотків. Порівнюючи розподіл оборотних коштів на фонди обігу та оборотні фонди з тривалістю одного обороту, можна визначити пряму взаємозалежність між ними. Нормативне значення тривалості одного обороту для хлібозаводів радянського періоду було встановлено 15 днів. Сьогодні практично ні одне підприємство в ці нормативи не вкладається. Тільки на трьох підприємствах тривалість оборотних коштів дорівнює біля тридцяти днів, на яких співвідношення між оборотними фондами та фондами обігу вповідають 1 : 2.

Для підвищення ефективності управління оборотними коштами також проводять аналіз джерел їх формування, тобто встановлюють співвідношення власних та залучених коштів.

В ідеалі підприємство має використовувати тільки власні оборотні кошти, а якщо залучених – то незначну їх суму. Сучасне ж економічне становище поставило підприємства в залежність від банків та інших фінансових установ з їхніми великими процентами за кредити.

В таблиці 4 надамо інформацію про співвідношення власних та запозичених оборотних коштів на підприємствах.

Таблиця 4

Структура оборотних коштів за джерелами формування

Найменування підприємства	2006 рік		2007 рік	
	Частка власних оборотних коштів, %	Частка залучених оборотних коштів, %	Частка власних оборотних коштів, %	Частка залучених оборотних коштів, %
ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат»	48,1	51,9	82,9	17,1
ВАТ «Гульчинський хлібокомбінат»	0,0	100,0	0,0	100,0
ВАТ «Стрійський хлібокомбінат»	0,0	100,0	0,0	100,0
ВАТ «Донецький хлібокомбінат»	0,0	100,0	0,0	100,0
ВАТ «Полтавський хлібокомбінат»	0,0	100,0	0,0	100,0
ВАТ «Чернігівський хлібокомбінат»	15,2	84,8	24,8	75,2
ВАТ «Київхліб»	2,0	98,0	0,0	100,0
ВАТ «Одеський коровай»	15,2	84,8	15,8	84,2

За даними таблиці 4 можна зробити висновки, що майже на всіх підприємствах існує брак власних оборотних коштів. Лише на ВАТ «Миколаївський хлібокомбінат» співвідношення власних та залучених коштів в 2006 р. становить майже 1 до 1, а в 2007 р. власних вже в 4,8 разів більше, ніж залучених. Це також свідчить про неефективне їхнє використання, збільшення тривалості одного обороту з 93,7 до 221,1 днів.

На ВАТ «Одеський коровай» та на ВАТ «Чернігівський хлібокомбінат» в 5 разів більше залучених коштів, ніж власних, такий розподіл оборотних коштів може привести до

дефіциту оборотних коштів за рахунок скорочення кредитних можливості банків в сучасних умовах. Адже на інших підприємствах власних коштів немає взагалі. Такій стан потребує якісного менеджменту оборотними коштами.

Висновки і перспективи подальших розробок. Розглянув теоретичні питання дослідження оборотних коштів та проаналізував їх стан на підприємствах хлібопекарної галузі, можна зробити ряд висновків:

по-перше, структура оборотних коштів на підприємствах хлібопекарної промисловості неоднорідна як по елементам, так і за джерелами фінансування;

по-друге, більшість підприємств галузі не мають власних оборотних коштів, що потребує ефективного менеджменту як власними так і залученими оборотними коштами. Але, в сучасних умовах кризи відсутність власних оборотних коштів може негативно сказатись на діяльності підприємств, оскільки обмежені можливості отримання кредитів із-за нестабільності банківської системи;

по-третє, ефективність використання оборотних коштів на пряму залежить від розподілу їх на фонди обігу та оборотні фонди;

по-четверте, проведений аналіз складу, структури та динаміки оборотних коштів дає можливість визначити шляхи підвищення використання оборотних коштів, також дозволить провести оцінку залежності організаційно-економічного рівня підприємств від оборотних коштів шляхом поєднання виробника з постачальниками і покупцями в єдиний організаційно-економічний механізм;

по-п'яте, на наш погляд, необхідно тим підприємствам, де відсутні власні оборотні кошти, оптимізувати запаси товаро-матеріальних цінностей, краще управляти дебіторською заборгованістю, оптимізувати товарні запаси шляхом покращення форм і видів постачання ресурсів та реалізації готової продукції.

Література

1. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Финансы предприятий: Науч. пособ.. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 334 с.
2. Чорна М.В., Смокова Л.М., Прилуцький С.В. Обґрунтування системи показників оцінки функціонування оборотного капіталу підприємства торгівлі // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ, ДНУ, 2008 – С.377 – 381.
3. Бурбело О.А., Зуєва О.І. Оцінка ефективності використання оборотних активів // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 50 – 54.
4. Шокун В.В. Проблемы управления оборотными средствами промышленности: Монография. – К.: Вища школа, 1980. – 184 с.
5. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
6. Звіти за 2006-2007 р.р. емітентів: Система розкриття інформації на фондовому ринку України // Dokument HTML. – <http://www.smida.gov.ua>.